

Sayı : 12 .

Sene : 1981 - 1982

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

TARİH ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ

*Prof. Tayyib Gökbiçin
Hatıra Sayısı*

EDEBİYAT FAKÜLTESİ MATBAASI
İSTANBUL — 1982

ŞEHZÂDE MUSTAFA MERSİYELERİ

Mehmed Çavuşoğlu

Kanunî Sultan Süleyman'ın, büyük oğlu Şehzâde Mustafa'yı Konya Ereğlisi yakınında öldürtmesi sebep ve neticeleri bakımından Osmanlı târihinin en mühim hâdiselerinden biridir. Kaynaklarda ve son araştırmalarda kaydedilen bilgilere göre hâdise şöyle hulâsa edilebilir¹ :

«An'ane icâbı büyük oğul, o zamanki ifâdesiyle «*ekber-i evlâd*» tahtın vârisi olduğundan, Kanunî'den sonra Şehzâde Mustafa pâdişâh olacaktı². Mustafa, Kanunî'nin ilk karısı Gülbahâr Hatun'dan olan oğlu idi³. Diğer taraftan, pâdişâhın Hurrem Sultan'dan doğma Bâyezid, Cihangîr, Selim adlarında üç oğlu daha vardı. Hurrem Sultan kendi oğlu Bâyezid'i tahta geçirmek istiyordu. Bu gâyeye erişmek için dâmâdı Rüstem Paşa ve kızı Mihrümâh Sultan ile elbirliği ederek Mustafa'nın vücûdunu ortadan kaldırmağa girişti. Her üçü birleşerek, düzme vesikalar te'mîn ile, Şehzâde Mustafa'nın kendisini tahttan uzaklaştırıp yerine geçeceğine pâdişâhı inandırdılar. Hattâ, Şehzâdenin İran şâhı Tahmâsb ile işbirliği yaptığını da iddiâ

1 Başlangıçta verâset kanunu yoktu. Fâtih'in kanunnâmesinde «benim evlâdımdan her kimesneye..» kaydı, şehzâdelerin, hattâ çocuklarının tahta geçebileceğini göstermektedir. Büyük oğlun tahta geçmesi, yâni ekberiyet esâsı I. Ahmed zamanında kabul edilmiştir.

2 Bu husûsda geniş bilgi için bk. M. Câvid Baysun, *Mustafa (Şehzâde Mustafa)*, İA; M. Tayyib Gökbilgin, *Hurrem Sultan*, İA; Dr. Şerafettin Turan, *Kanunî'nin oğlu Şehzâde Bâyezid Vak'ası*, Ankara, 1961, s. 15-37 ve bibliyografya.

3 Farsça kâideleri bilmeyen avam ağzında Gülbahâr diye diye telaffuz edilen bu kelimenin ashında «Gül-i bahâr» diye telaffuz edilmiş olması muhakkak gibidir.

etdiler. Bunların kavline göre, Mustafa askeri kendi tarafına çekmek ve ordu düzmeğe gayreti içinde idi. Bu telkîn ve tahriklerle şehzâdenin kendisi ve dolayısıyla devletin bakâsı için derhal önlenmesi gereken bir tehlike olduğuna inandırılmış olan yorgun pâdişâh H. 960/M. 1553 yılında, Nahcivan seferine hazırlanmış olan ordunun başına geçmek için Konya Ovası'na geldi. Şehzâde Mustafa'yı ordugâha dâvet etdi. Ortada dönen dedikodular herkesin mâlûmu olmuştu. Dâvetin hangi niyetle yapıldığı hususunda tereddüdler vardı. Mustafa, etrâfın uyarmalarına rağmen babasının huzûruna varmadan geri durmadı. Kanunî'nin çadırının önünde, o zamana kadar süregelen âdete aykırı olarak silâhlarını aldılar ve berâberinde getirdiği birkaç kişiyi de çadıra yaklaştırmadılar. Şehzâde, babasının huzûruna vardığında onu hürmetle eğilip selâmlayınca pâdişâh «Âh köpek! sende hâlâ beni selâmlayacak cesâret var mı?» diyerek arkasını döndü. Bu işâreti alan dilsiz cellâdlar şehzâdenin üstüne atıldılar. Şehzâde onlarla kahramanca boğuştu, hattâ bir aralık kurtulmaya dahi muvaffak oldu. Fakat saray hademelerinden pehlivan Zal Mahmûd üstüne atılıp bastırıldı ve böylece Şehzâde Mustafa'yı boynuna kemend atarak telef etdiler. O sırada ordugâhda bulunan şâir Dukaginzâde Yahyâ Bey meşhûr mersiyesini yazdı ve herkesin hislerine tercemân oldu. Zal Mahmûd'a «Zâl» lakabı bu hâdiseye dolayısıyla pâdişâh tarafından verilmiştir.»

Şehzâde Mustafa ordu ve halk arasında çok sevilen âdil, cömerd, âlimleri ve şâirleri himâye eden, kendisi de şâir bir kişi idi. Herkes ona tahtın mutlak vârisi göziyle bakıyor, hattâ ihtiyâr pâdişâhın yerine geçmesini arzû ediyordu.

Mustafâ'ya kadar gelen zaman içinde kılâsik edebiyâtımızda, taht kavgalarında hayatlarını kaybeden şehzâdeler için mersiye yazılıp yazılmadığı hususunda bir bilgim yok. Savcı Bey, Şehzâde Cem, Yavuz Selim ve kardeşleri hâdiselerinde maktûller için yazılmış bir mersiye henüz rastlamadım. Yalnız Yavuz Selim'in babasının yerine tahta geçişi ve bir müddet sonra babası 2. Bâyezid'in ölüşü üzerine devrin şâirlerinden Firâkî'nin şöyle bir kıt'ası var :

Çün be-ḥükm-i Kâdir ü Kahhâr-ı Sulṭân-ı Ezel
Taht ile tâ tahta-i tâbûti taksîm itdiler
Bahtı gör kim tahta-i tâbûta bindi Bâyezîd
Tahtı bir şâh-ı Selimü't-tab'a teslim itdiler

Öyle sanıyorum ki, kılâsik şâirlerimiz, maktûle karşı besledikleri duygu ne olursa olsun, katli emrinin dayandığı fetvânın isâbeti, dolayısıyla pâdişâhın emri husûsunda şübheli görünmemek için böyle hâdiselerde mersiye yazmaktan kaçınmışlardır. Bu bakımdan Yahyâ Bey'in mersiyesi büyük bir cesâret örneği olarak telakki edilmiş, hâdiseyi tasvîb etmeyen çoğunluğun hislerini kuvvetle aksettiği için dilden dile dolaşmış, mecmûalara kaydedilmiştir.

Yahyâ Bey'in, yerli ve yabancı kaynaklarda çok bahsedilen ve birçok antolojilerde rastlanan bu şiirinin, yakın zamana kadar, o mevzûda söylenmiş tek mersiye olduğu zannediliyordu. Şerafettin Turan «*Kanunî'nin Oğlu Şehzâde Bâyezîd Vak'ası*» adlı eserinde Sâmi mahlâslı bir şâirin yer yer daha cür'etkâr ifâdeler ihtivâ eden mersiyesini neşr etdi⁴. Bu iki mersiye dışında, İstanbul kütübhânelerinde çalışırken, dört ayrı şâir tarafından yazılmış beş mersiye de ben tesâdüf etdim. Daha sonra Dr. İsmail Erünsal, Fazlî'nin mersiyesini haber verdi⁵. Görülüyor ki, bu elim hâdiseye yalnız Yahyâ Bey'i değil, devrin diğer birkaç şâirini de etkilemiştir. Bu makâle ile takdîm ettiğim mersiyelerin, birer edebî nümûne olmaları dışında, târihî bakımdan bâzı husûslara açıklık getirici husûsiyetleri olduğunu sanıyorum.

Şehzâde Mustafa'nın katlinin bâzı şâirler üzerindeki tesirleri târih söylemek şeklinde görülmektedir. Bu târihlerden mecmûalar arasında rasladıklarımı buraya aktarıyorum. Merhûm İzzet Koyun- oğlu'nun kütübhânesindeki bir yazma içinde, yazarı belli olmayan iki kıt'aya tesâdüf etmişdim. Bunlardan birinde şehzâdenin boğdu- rulduğu târih günü ve saatiyle belirtilmiştir :

4 Eser için bir önceki dipnotuna bk. Bu neşirden haberi olmayan Hâşim Nezîhî Okay aynı şiiri *Hisar Dergisi*'nde (Nisan 1976), «Bu güne kadar bilinmemiş» diyerek yeniden yayınladı. Kaynağını kendisinden sorduğumda, metnin aslının bulunduğu DTC. Fakültesi'nde kütübhâne memurluğu ve okutmanlık yapmış olan merhûm Kemâl Edîb Kürkçüoğlu'dan aldığını söylemişti. Anlaşıldığına göre her iki nâşir de aynı metni neşr etmişlerdir. Hâşim Nezîhî Okay'ın metnindeki tek tük farklar, kendisi de çok kıymetli bir şâir olan merhûm Kürkçüoğlu'nun tashihi olsa gerektir.

5 Fuad Köprülü, Fazlî'nin Şehzâde Mustafa hakkında bir mersiyesi olduğunu ve Rahmî ile Yahyâ Bey'in mersiyeleriyle berâber pek tanındığını söyler. bk. İA, *Fazlî* maddesi.

İrişüp taqdîr-i Rabbânî ile emr-i kazâ
 Âhîr-i sevvâl idi Cum'a günü vaqt-i salâ
 Kıydı çün ol hazrete cellâd-ı çarh-ı bî-vefâ
 Didiler târihini katl oldu Sultân Muştafâ

Bu dört mısra müstakil bir eser olmakdan ziyâde, uzun bir mu-
 rabba'dan alınmış bir kıt'aya benziyor. Diğer kıt'a şudur :

Cihândan gitdi çün ol şâh-ı 'âlem
 Anuñçün oldu 'âlem halkı pür-gam
 Geyüp işbu muşibetçün karalar
 Feleklerde melekler tutdı mâtem
 O mazlûmı şehîd itdikleri dem
 Didiler târihini mekr-i Rüstem

Bu kıt'anın önemi bize «mekr-i Rüstem» diye târih düşürüldü-
 ğünü haber vermesindedir⁶. Türkoloji Semineri Kitablığında 9202
 numarada kayıtlı bir mecmûa içinde (yk. 231^a) bu târih *Muhibbî*
 mahlâslı bir şâirin -Kanunî'den başka aynı mahlâsı kullanan birini
 bilmediğimize göre- Kanunî'nin adını taşımaktadır :

Ecel peymânesin bir demde çekdi
 Muñî-i sâkı olup didi mestem
 Bu günüm ey Süleymân oldu fânî
 Bakâ içre bu gün bir mûr-ı hestem⁷
 Cuvânmerd Muştafânun fevti için
 Muhibbî didi târih mekr-i Rüstem

Son beyitdeki «Muhibbî» kelimesinde tevriye yolu ile «muhib-
 bi = dostu, seveni» kastedilmiş olması da mümkündür. Ama eğer
 mahlâs bizim bilmediğimiz başka bir şâire âid değilse, kıt'a zamâ-
 nın şâirlerinden birinin Kanunî'ye çok acı bir ta'rîzidir. Aynı mec-
 mûada (yk. 235^b) Kandî'nin (öl. H. 962/M. 1555) de bir târihi var :

6 İsmail Hâmî Dânişmend, *İzahlı Osmanlı Târîhi Kronolojisi*'nde (C. II. s. 286) bu terkinin Yahyâ Bey'e âid olduğunu zannetmiştir.

7 «Bakâ» kelimesi metinde «*بک* bükâ?» şeklindedir.

Şehzâde itdi âhir-i Şevvâlde sefer
 Menzilgeh oldı 'âkıbetü'l-emr aña bakâ
 Taqdîr-i Hâk ki vâsıfadur irtihâline
 Taqdîre güft ü gû idemez kimse nâ-sezâ
 Kandî hakîr rihleti târihini didi
 Göçdi cenâb-ı 'izzete Sultân Muştafâ

Aynı yaprakda, bu kıt'anın hemén altında «*Ve merhûm u mağ-fûr sa'îd ü şehîd Sultân Muştafa Hânun oğlı için târihdür*» başlıklı, herhalde Kandî tarafından yazılmış olması muhtemel şu târih vardır :

Çün o mazlum katl olundu bi-günâh
 Hâk Ta'âlâ rahmi ile toylađı
 Atası bir mekre uğradı hele
 Yâ bu ma'sûm kime n'itdi n'eyledi
 Bu firâk (u) hasrete târih için
 Halk-ı 'âlem hep aña âh eyledi

Târih mısraı H. 961 tutmaktadır ki, bu da Şehzâde Mustafa'nın oğlu Mehmed'in katl olunduğu târihtir⁸. Âşık Çelebi Tezkiresi'nde Keşfi'nin (öl. H. 945/M. 1538-39) kardeşi Hasbî'nin (öl. H. 992/M. 1584) de «*Sultân Muştafâ katline bu târih anuñdur*» cümlesiyle bir târihi alınmışdır⁹ :

Li'llâhi'l-hükmi Vâhidü'l-Kahhâr
 Hamd aña kim kazâ yaratmış ola
 Rûh-ı pâk-i Muhammede şalavât
 Her ki geldi cihâna gitmiş ola
 Nice tedbîr ider benî âdem
 Hazret-i Hâk ki emr itmiş ola
 Rûh-ı Sultân Muştafâyı Hudâ
 Şühedâ zümresine katmış ola

⁸ Câvid Baysun İA'deki *Mustafa* maddesinde «Biraz sonra oğlu Mehmed de İbrâhim Paşa vâsıtasıyla öldürüldü» demektedir. Bu kıt'a ile oğlunun ölüm târihi de belli olmaktadır.

⁹ Âşık Çelebi, *Meşairü's-şuarâ* (Meredith-Owens neşri), London, 1971, s. 67a.

Mü'min olan virür kazâya rızâ
 Çün ecel va'desine yetmiş ola
 Rûhına fâtiha okı Hasbî
 Aña târih toquzyüz altmış ola
 İki ilhâm-ı Hağ iki târih
 Bir du'âya behâne itmiş ola

Görülüyor ki târih mısırâı «lafzen ve ma'nen» H. 960 târihini ifâde etmektedir. Türkoloji Semineri Kitablığı'ndaki mecmûada (yk. 299^a) mersiyesini sunduğum Fünûnî'ye âid olması muhtemel -çünkü yanında Fünûnî'nin târihleri vardır- bir kıt'a bulunuyor :

Bu Sultân Muştafâ ey pâdisâhum
 Sürûr-ı sineñ idi nûr-ı çeşmüñ
 Yoluñda şâdık iken ol dilâver
 Neden düşdi ana târih hışmuñ

Bu kıt'ada târih «hışmun» kelimesindedir. Görülüyor ki, zamânın şâirleri bir taraftan içi kinâyeli ifâdelerle dolu târihler düşürmek sûretiyle de mazlûm Şehzâde Mustafâ'nın yanında yer almışlardır.

Mersiyelerin yazarları Yahyâ Bey (öl. H. 990/M. 1582), Fünûnî (öl. ?), Rahmî (öl. H. 975/M. 1568), Fazlî (öl. H. 971/M. 1563) ve Müdâmî (öl. ?) suarâ tezkirelerinde adlarına rastlanan şâirlerdir. Sâmi için Şerafettin Turan ve Hâşim Nezihî Okay «meçhûl bir şâir» demişlerdir. Ahdî, Riyâzî tezkirelerinde ve Kafzâde Fâyızî'de bu mahlasda bir şâir var. Ahdî, Sâmi'nin asıl adının Hüsâmeddin Çelebi olup H. 960/M. 1553'de İran seferinde -yâni Şehzâde Mustafa'nın katli esnâsında- Kanunî ile birlikde bulunduğunu, kapı kethudâsı olduğunu yazıyor. Bu Sâmi, mersiyeyi yazan Sâmi midir? sorusunun cevâbını tam bir kat'iyetle vermek güçtür. Şehzâdenin çok sevilen bir şahsiyet oluşu, adıgeçen Sâmi'nin de bu hâdiseden müteessir olarak mersiyeyi yazmış bulunması ihtimâlini hâtıra getirmektedir. Nisâyî'yi ise daha önce bir makâle ile ilim âlemine tanıtmışdım¹⁰.

10 16. yüzyılda yaşamış bir kadın şâir: Nisâyî, *Târih Enstitüsü Dergisi*, 1978, S. IX, s. 405-416.

1 — Yahyâ Bey'in Mersiyesi :

Yahyâ Bey'in bu mersiyei hâdisenin vukûbulduğu sırada kaleme aldığını biliyoruz. H. 982/M. 1574-75 yılında kendisiyle görüşen târihçi Âlî'ye anlatmışdır¹¹. Âlî «Böyle bir mersiyei yazıp pervâsızca etrâfa yaymanın sebebi nedir?» diye sorduğunda «Etrâfa yaymak için demedim. Mahlâssız olarak şâirler arasında okumak niyetinde iken orduda dolaşmağa çıkdım, mersiyei birçok kişinin elinde gördüm. Meğr yârândan biri çadırıma gelmiş, müsveddemi bulup yazmış, hemen etrâfa yaymış» diye cevap verir. Âlî bu cevâbı «garîb» diye nakletmekdedir. Rüstem Paşa ikinci def'a sadârete gelişinde şâiri çağırır «Bir pâdişâhdır, nizâm-ı âlem için oğlunu öldürdü, ayrıca müftülerimiz katline fetvâ verdi. Bundan sonra sen fodulluk edip bu gibi sözler söyleyerek, isâbet iddiâsında bulunan pâdişâha, hatâ etdin, demek ne haddine idi?» der. Şâir de «Öldürenlerle bile öldürdük, ağlayanlarla bile ağladık. Bunda hatâmaz ne oluşunu bilmedik» diye cevâb verir. Bunun üzerine Rüstem Paşa «Ne bileyim, o söylediğin ma'nâsız sözlerde, fülândan oldu, demişsin, bâzı kimselere iftirâ etmişsin. Buna cevâb nedir?» dedikde, Yahyâ Bey «Pâdişâh hatâ etdi, demekden garaz ehli iftirâ etdi demek yeğdir. Bu sebebden (yâni öyle dememek için) o türlü te'vilde bulundum» diye cevap verir. Gerçekden mersiye Kanunî'yi değil Rüstem Paşa'yı ve onun şahsında bu fecî cinâyeti tezgâhlayanları hedef almaktadır.

Yahyâ Bey I. bendde :

Vebâle koydılar âl ile Âl-i 'Oşmânı .

III. bendde :

O mâhı ince hayâl ile kıldılar ma'dûm

V. bendde :

Bir iki fesâd ehli nitekim şemşîr

Bir iki nâme-i tezvîri kıldı katline tîr

11 *Künhü'l-ahbâr*, C. IV, Üniversite Kütübhanesi, T.Y. 5459, yk 422b ve ayrıca yk. 216b.

diyerek birden fazla kişinin hilelerle, uydurma mektuplarla pâdişâhı kandırdıklarını söylüyorsa da, IV. bendde :

Getürdi arkasını yire Zâl-i devr-i zamân¹²
Vücûdına sitem-i Rüstem ile irdi ziyân

demekle suçu Rüstem Paşa'nın sırtına yüklemekde, aynı bendin sonuna doğru :

Diri kâla ne revâdur fesâd iden şeytân

mısrâında Rüstem Paşa'nın ve dolayısıyla diğer fesadçıların cezâlandırılıp vücûdlarının ortadan kaldırılmasını talep etmektedir.

Yahyâ Bey, Rüstem Paşa'nın ölümü üzerine yazdığı terkîb-i bend şeklindeki bir hicviyede¹³ :

Âl-i 'Osmânî kırân itdi ol îmânî yaman
Biri birisine girdi nitelim âb-ı revân
Ehl-i îmândan akan kan ile toldı Karaman

mısrâlarında fesadın kaynağı olarak Rüstem Paşa'yı gösterir.

II. bendde şehzâdenin ak elbiseler giyerek babasının yanına gittiğini, pâdişâhın öfke ile onu beklediğini, el öpmeğe çadıra giren şehzâdenin geri dönmediğini anlatır.

III. bendde :

Rıza-yı Hâk ne ise râzî oldı ol merhûm
Haşası gayr-ı mu'ayyen günâhı nâ-ma'lûm

mısrâlarında suçsuzluğuna inanan şehzâdenin, dedikodulara rağmen mâsûmiyetinin anlaşılacağı ümidiyle birlikde «Allah'ın dediği olur» deyip babasının huzûruna vardığını ifade ediyor. Yahyâ Bey ikinci mısrâda onun belli bir suçu olmadığını da açıkça söylemektedir.

12 Bu mısrâdan anlaşılıyor ki, rivâyetlerin aksine, «Zâl» sıfatı Mahmûd Paşa'ya Kanunî tarafından verilmiş değildir. Hâdisenin vukûunda, herhalde pehlivanlıkdaki mehâretinden dolayı, ona «Zâl» denilmekdeydi.

13 *Divân*, İstanbul, 1977, s. 169-172.

V. benddeki :

Bu vâkı'a olamaz halka kâbil-i ta'bir
Ki Erdişir-i vilâyetde ola 'âdet-i şîr

mısrâlarıyla, pâdişâhın oğlunu öldürüşünün kamuoyuna izâh edilmesinin mümkün olamayacağını, yâni hiç kimsenin ileri sürülecek behâneler inanmayacağını söylemektedir. Nitekim öyle olmuştur.

VI. bendde şehzâdenin ilmi, dindarlığı, mânevî dünyâsının zenginliği, tecribesi, güzelliği, edebi ve hattâ babasına hürmeti, kıscası ideal bir pâdişâh için gerekli vasıfları sayılmakta :

'Aceb o bedr-i münirün ne 'âdeti kem idi

diye niçin öldürüldüğü sorulmaktadır.

2 — Sâmi'nin mersiyesi :

Bu mersiye, doğrudan doğruya pâdişâhı hedef alan târizleri ihtivâ etmesi bakımından Yahyâ Bey'inkiyle karşılaştırıldıkda, fevkalâde cüretkâr bir ifâde ile yazılmış olduğu görülür. II. bendde, İran seferine çıkmakta olan pâdişâha hitâb ile, şehzâdenin babasının intikâmını İranlılardan almak niyetinde olduğu belirtiliyor.

Buna kim oldu sebep yok mı şehâ hiç haberün

mısrânda pâdişâha «Sana oğlunu katletdirmek için bir yağın yalancılar düzdüler. Onun mâsûmiyetini, yalancıların niyetini hâlâ anlamadın mı? Onları niçin cezalandırmıyorsun?» diye âdetâ serzenişde bulunmaktadır.

III. benddeki :

Öldürün anı didün virmeñ aña bir dem amân

mısrânda pâdişâhı, oğlunu dinleyip işin aslını anlamadan ölüm emrini vermekle suçlamaktadır. V. bendde :

Âl ile kıyduñ aña kanı haqıkat bu mıdur
 Kavlı-düşman saña kâr itdi meveddet bu mıdur

mısrâlarında pâdişâhın, düşmanların hilesine, düzenine, yalan-dolan sözlerine aldanarak evlâdına kıydığı iddiâ edilmektedir.

VI. benddeki :

Yoldı sünbül saçını boynına geçdükce resen

mısrâında boğularak öldürüldüğüne işâret olunuyor. Sonuncu bendde şehzâdenin suçsuzluğundan, babasına sadâkatle bağlılığından bahseden şâir :

Bende idi saña ol bir dahî şâhı yoğ idi

mısrâında, şehzâdenin, Şâh Tahmâsb'in yardımıyla tahtı ele geçirmek istediği husûsundaki dedikoduya da cevâb veriyor.

Ceng ider geldi diseñ iki sipâhı yoğ idi

mısrâıyla «*senin tahtına göz dikerek kılıç kuvvetiyle ele geçirmek isteyen, yanına iki asker dahî almadan mı huzûruna gelir?*» diyerek o rivâyeti de gâyet mâkûl bir şekilde reddediyor.

3 — Fünûnî'nin mersiyesi :

Kaynaklarda adı yalnız Ahdî'nin Gülşen-i Şuarâ'sında geçen Fünûnî'nin mersiyesinin ilk bendinde iki mısra eksiktir. Gâyet akıcı bir dille, önceki iki mersiyeden farklı olarak feleğe hitâben yazılmıştır. I. benddeki :

Ol 'adûlar derdine ya'nî ki dermân eyledün

mısrâında şehzâdenin ölümüyle düşmanlarının râhata kavuşduğunu söylüyor ki, son bendde adını zikretmeden bahsettiği kişi bu «*adûlar*» arasında bulunan Rüstem Paşa olmalıdır. Sâmi gibi Fünûnî de:

Havfi ile surh-ser geh mest ü geh hayrân iken
Şâh Tahmâsa kara taşlar gibi düşmân iken

beytiyle, Şehzâde Mustafa'nın Şâh Tahmâsb'dan yardım istemek bir yana, İran'ın korkulu rüyâsı olduğunu ifâde ediyor.

III. bendde :

Bir kemend-i âl ile ol şeh şikâr olmuş durur
İşbu yüzden bu zen-i mekkâra kâr olmuş durur
Yüri ey câdû-yı dehr âl âşikâr olmuş durur

mıs râlarında «zen-câdû» kelimeleriyle felekden bahs ediyorsa da, tevriye yoluyla Hurrem Sultan'ı kasd etmediği de söylenemez.

IV. bendde şehzâdenin askeriyle Karaman'a yöneldiği, düşmanların hilesiyle oraya vâsıl olduğu, vezirler tarafından karşılanıp elinin öpüldüğü ve sonra pâdişâhın otağına girdiği, pâdişâhın ona yüz vermeyip yerinden kalktığı, kapısında bekçisi dahi olamayacak kötü niyetli biriyle -herhâlde Zal Mahmûd olmalı- boğuştuğu ve nihâyet öldüğü anlatılıyor.

V. yâni son bendde :

Lu'b-ı şirrîr ile olduñ ol budagunıdan berî
Şâh-ı 'âdilsin koma yanunıda ol ehl-i şeri

mıs râlarında müsebbib olarak bir kişi -herhâlde Rüstem Paşa- gösterilmektedir.

4 — Rahmî'nin mersiyesi :

Bu mersiye Rahmî'ye yakışacak şekilde san'atkârâne ve kılasik mersiye üslûbunda olup III. bendin bend beytindeki :

Hatm itdilerse n'ola anı rîsmân ile

mıs râında kemend ile katl edildiğine ve sonuncu benddeki :

Kim kıldı ise hazret-i şehden anı cüdâ
Yâ Rabbi anı iki cihânda cüzâm kıl

beytinde arada fesâdlık edene -veyâ edenlere- işaret vardır. Rahmî yalnız teessürünü belirtmekle kalmış, münâfıkları râhatsız etmemek için olmalı, başına derd açacak ifâdelerden kaçınmıştır.

5 — Fazlî'nin mersiyesi :

Şehzâde Mustafa'nın çevresinde bulunan âlim ve şâirlerden biri olan Fazlî, velînimetinin felâketli ölümü karşısında arkadaşlarının ve kendisinin hislerine tercemân olmaktadır. Hâdisenin tefsîrine yanaşmadığı gibi, medhaldâr olanlardan imâ tarîkıyla dahi bahs etmiyor.

6, 7 — Nisâyi'nin mersiyeleri :

Hüviyeti hakkında etraflı bilgi edinemediğim bu hanım şâire, diğer mersiyeler arasında en ağır, en ithâmkâr olanları yazmıştır. Bu mersiyelerden 7 numaralı olanında, II. kıt'adaki :

Bir Urus câdûsınuñ sözün kulağına koyup
Mekr ü âle aldanuban ol 'acûzeye uyup

mısrâları Hürrem Sultan'ın milliyeti hakkında o zaman hâkim olan kanâati belirtmekdedir¹⁴. Pâdişâhı gâyet ağır bir dille zâlimlikle ithâm eden, fetvâyı veren şeyhülislâma (Ebüssuûd Efendi'ye) bedduâda bulunan Nisâyi'nin, mersiyedeki ifâdesinden, Şehzâde Mustafa'yı yakından tanıyan, büyük bir ihtimalle annesi Gülbahâr Hâtun'un etrafından biri olduğu söylenebilir.

8 — Müdâmî'nin mersiyesi :

Bu mersiyede mahlâs yoktur. Her hâlde mahlâs beytinin bulunduğu beşinci kıt'a yitmiş veyâ mecmûayı tertîb edence ihmâl edil-

14 Hürrem Sultan'ın milliyeti hususunda muhtelif rivâyetler için bk. M. Tayyib Gökbiçgin, *Hürrem Sultan*, I.A.

miş olmalıdır. Mütekerrir beyitlerde şehzâdenin babasına itâat eyleyerek başını ve canını verdiğinin dışında, hâdiseyi oluşturan husûslardan hiçbiri bu mersiye de anılmamıştır. Bütünüyle bir teessür beyânı görünümündedir.

Sonuç :

Yedi şâirin yazdığı bu sekiz mersiye Şehzâde Mustafa'nın katli hâdisesinin bilinenlerin çok üstünde yankılar doğurduğunu göstermektedir. Bunlardan anlaşılana şudur ki; kamuoyu, hiç değilse Kanunî'den sonra, tahtta Mustafa'yı görmek istiyordu. Bu konuda yazılmış mersiye ve târihlerin daha başka örneklerine mecmûalar arasında rastlanabileceği muhakkaktır. Şâirlerin bu hâdiseye dolayısıyla şâirlerden pek hoşlanmadığı bilinen Rüstem Paşa'ya karşı duygularını belirtmek fırsatını bulmuş olduklarını da söylemek mümkündür. Diğer taraftan, Yahyâ Bey, Sâmi, Fünûnî ve Nisâyi'nin zaman zaman hayatlarına mal olacak kadar tehlikeli ifâdeler kullanmış olmaları, onların âkıbetlerinden endişe etmedikleri intibâhını veriyor. Bu durum Kanunî'nin hoşgörülüğü ile izâh edilebileceği gibi, merkezî otoritenin böyle dedikodularla uğraşmağa tenezzül etmeyecek kadar sağlam olduğu, veyâ aksine tamâmen gevşediği şeklinde de yorumlanabilir. Bu makâle ile takdîm ettiğim mersiye ve târihlerde hâkim olan kanâat, şehzâdenin zâten tahtına nâmzed bulunduğu babasına isyan niyetinde olmadığı, iftirâyaya dayanan bir tertîbe kurban gitmiştir.

9 numaralı muâşşer şiir, Şehzâde Mustafa'nın filozof tabiatlı çok iyi bir şâir olduğunu da gösteriyor. Ana fikri dünyâ nimetlerinin, tahtın tâcın geçiciliği olan bu şiir şehzâdenin muhteris bir insan olmadığını da göstermektedir. Gerek dilinin sâdeliği, akılcılığı, gerekse mısralardaki o zamânın şâirlerince makbûl tutulan estetik yapı mükemmelliği, bu şâirlerin ona sâdece cömerdliği, âlim ve şâirleri himâyesi yüzünden değil, bir meslekdaş olarak da beğenip bağlanmış olmalarını mümkün göstermektedir.

1*

Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

I

- 1 Meded meded bu cihânun yıkıldı bir yanı
Ecel celâfleri aldı Muştafâ Hânı
- 2 Tolundu mihr-i cemâli bozuldı dîvânı
Vebâle koydılar âl ile Âl-i 'Osmânı
- 3 Geçerler idi geçende o merd-i meydânı
Felek o cânibe döndürdi şâh-ı devrânı
- 4 Yalancınun kırkı bühtânı buğz-ı pinhânı
Akıtdı yaşumuzu yağıdı nâr-ı hicrânı
- 5 Cinâyet itmedi cânî gibi anun cânı
Boğuldı seyl-i belâya tağıldı erkânı
- 6 N'olaydı görmeye idi bu mâcerâyı gözüm
Yazuklar ana revâ görmedi bu râyı gözüm

II

- 1 Tonandı ağlar ile nûrdan menâra dönüp
Güşâde-hâtır idi şevk ile nehâra dönüp
- 2 Göründi halka dıraht-ı şükûfedâra dönüp
Yüridi kulları yanınca lâlezâra dönüp
- 3 Tururdu hiddet ile şâh-ı cihân nâra dönüp
Otağı haymeleri karlı kûhsâra dönüp
- 4 Müzeyyen idi bedenlerle Akışâra dönüp
El öpmege yüridi mihr-i bî-karâra dönüp
- 5 Tutuldu gelmedi çünkim o mâh-pâre dönüp
Görenler ağladılar ebr-i nev-bahâra dönüp
- 6 Bir ejdehâ-yı dü-serdür bu hayme-i dünyâ
Dehânına düşen olur hemîşe nâ-peydâ

* Bu mersiyenin nüshaları için bk. *Divân*, Tenkidli Basım (Hz. Dr. Mehmed Çavuşoğlu, İst. 1977, s. 165.

[II/6] Bu mısradaki «hayme» kelimesi ile «ejdehâ-yı dü-ser» arasında teşbih san'atı bakımında bir «vech-i şebec» bulamadım. Kelimenin yılan anlamına gelen «hayye» olduğunu, pek müsta'mel olmadığı için müstensihlerce anlaşıl-mayıp «hayme» diye değiştirilmiş olabileceğini sanıyorum.

III

- 1 Ol bedr-i kâmil ü ol âşinâ-yı baħr-i 'ulûm
Fenâya vardı telef itdi anı tâli'-i şûm
- 2 Dögüнди kaldı hemân dâğ-ı ħasret ile nücûm
Göyüнди şâm-ı firâķında töldi yaş ile Rûm
- 3 Kara geyürdi Karamana guşsa itdi hüçûm
O mâhı ince ħayâl ile kıldılar ma'dûm
- 4 Tölandı gerdenine hâle gibi mâr-ı semûm
Rızâ-yı Ħaķ ne ise râzî oldu ol merĥûm
- 5 Ħaťâsı ħayr-ı mu'ayyen günâhı nâ-ma'lûm
Zihî sa'îd ü şehîd ü zihî şeh-i maźlûm
- 6 Yıkıldı yer yüzine aşlma rüçü' itdi
Sa'âdet ile hemân ħurb-ı ħazrete gitdi

IV

- 1 Getürdi arķasını yire Zâl-i devr-i zamân
Vücûdına sitem-i Rüstem ile irdi ziyân
- 2 Döküldi gözyaşı yıldızları çoğaldı fiğân
Dem-i memâtı kıyâmet gününden oldu nişân
- 3 Ħırív ü nâle vü zâr ile töldi kevn ü mekân
Aķar şu gibi müdâm ağlamakda pîr ü cuvân
- 4 Vücûd iline aķın şaldı aķdı eşk-i revân
Eyâ serîr-i sa'âdetde pâdişâh-ı cihân
- 5 O cân-ı âdemiyân oldu ħâk ile yeksân
Diri ħala ne revâdur fesâd iden şeytân
- 6 Nesîm-i şubĥ gibi yerde ħoma âhumuzı
Ħaķâret eylediler nesl-i pâdişâhumuzı

V

- 1 Bir iki egri fesâd ehli nitekim şemsîr
Bir iki nâme-i tezvîri kıldı ħatline tîr

- 2 Gelir ezelde muqadder olan qalil keşir
Hezâr kayşerüñ oldı leyâl-i 'ömri kaşir
- 3 Eceldür âdeme derbend-i teng ü târ-ı 'asir
Zarûrîdür bu ki uğrar aña cuvân ile pîr
- 4 Yirini zîr-i zemîn eyledi o mihr-i münîr
Yirini gitdi cihândan niteki merd-i fakîr
- 5 Bu vâkı'a olımaz halka kâbil-i ta'bir
Ki Erdişir-i vilâyetde ola 'âdet-i şir
- 6 Bunun gibi işi kim gördi kim işitdi 'aceb
Ki oğluna kıya bir server-i 'Ömer-meşreb

VI

- 1 Ferîd-i 'âlem idi 'âlim idi a'lem idi
Muhammed ümmetine mevti mevt-i 'âlem idi
- 2 Ziyâde mâtem idi haylî emr-i mu'zam idi
Şalâh u zühdi kavî i'tikâdı muhkem idi
- 3 Meşâyih ile muşâhib ricâle hem-dem idi
Kerâmet ile kerîmü'l-huşâl âdem idi
- 4 Nücûm gibi cihân-dîde vü mükerrerem idi
Vücûdı muhteşem ü şevketi mu'azzam idi
- 5 Tevâzu' ile selâmında hûd müselleme idi
'Aceb o bedr-i tamâmuñ ne 'âdeti kem idi
- 6 Hayflar oldı aña iftirâ ile gitdi
Hużûr-ı Hakkâ du'â vü senâ ile gitdi

VII

- 1 Sipihrûñ âyinesinde göründi rûy-ı fenâ
Kodı bu keşret-i dünyâyı kıldı 'azm-i bakâ
- 2 Garîbler gibi gitdi o yollara tenhâ
Çekildi 'âlem-i bâlâyâ hemçü murğ-ı hümâ
- 3 Hâkîkaten sebep-i rif'at oldı düşman aña
Naşibi olmasa tañ mı bu cife-i dünyâ

- 4 Hâyât-ı bâkîye irişdi rûhı ey Yahyâ
Şefîkı rûh-ı Muhammed refîkı zât-ı Hudâ
- 5 Enîsi gâyb erenler celîsi ehl-i şafâ
Ziyâde ide yaşum gibi rahmetin Mevlâ
- 6 İlâhî cennet-i Firdevs ana turağ olsun
Nizâm-ı 'âlem olan pâdişâh sağ olsun

MU'ASŞER MERSİYE

Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün

I

- 1 Ol mehûn sevkine eflâke atardum külehüm
Şimdi görünmez olupdur kanı ey gerh mehüm
- 2 Şeb-i zulmetde yine kaldı benüm âh rehüm
Hâsretinden boyadı gökleri dâd-ı siyehüm
- 3 Bî-murâd olsam 'aceb mi yitürüp câh u cehüm
Bâg-ı 'âlemde bitüp tâze solupdur giyehüm
- 4 Çeşmüme nesne görünmez ol idi çün nıgehüm
Kanda yüz tutam İlâhî göremem kıblegehüm
- 5 Ben kime kul olayım bilimezem n'oldı şehüm
Muşafâ n'oldı kanı n'eyledün â pâdişehüm

II

- 1 İntikâmın alayım dimiş iken surh-serüñ
Kaşd idüp cânına kıyduñ ne revâdur püserüñ
- 2 Bu degül idi garaz kalsa cihânda eşerüñ
Tâc u tahtun kime kalur kime bu mülk ü yerüñ

Ash DTCF Ktb. Şükrü Dikmen yazmaları arasındaki bir şiir mecmûasında (yk. 88a-89a) bulunan bu şiirin neşirleri için bk. Şerafettin Turan, *Kanuni'nin oğlu Sultan Bâyezid Vak'ası*, Ankara, 1961, s. 186-188; Haşim Nezihi Okay, *Şehzâde Mustafa'nın Katli Üzerine O Günlerde Yazılmış Bir Ağıt*, *Hisar Dergisi*, Nisan 1975, Sayı 136, s. 24-25.

I/5 kul olayım : bağlanayım, H. Nezihi

- 3 Buna kim oldu sebep yok mı şehâ hiç haberüñ
Kara toprağa ki düşdi yine şol verd-i terüñ
- 4 Bu firâk odına döyer nice yanmaz cigerüñ
Bu eger erlik ise ancak ola bu hünerüñ
- 5 Pâdişehsin tatalum yok mı Hudâdan hazerüñ
Muştafâ n'oldı kanı n'eyledüñ â pâdişehüm

III

- 1 Şol güneş yüz ki dolundu ne için oldu nihân
Yas tutup geyse karalar yiridür uşbu cihân
- 2 Derilüp bir yere ağlaşsa n'ola pîr ü cuvân
Lâlenüñ hecr ile bağı demidür pür ola kan
- 3 Açılıp gül gibi ol şâh-ı cihân şoldı hemân
Ey gönül bülbülü gel eyleyelüm âh u fiğân
- 4 Yaprığın döksün ağaçlar bu cihân oldu hazân
Ata oğluna kıyar oldu 'aceb oldu zamân
- 5 Öldürüñ anı didüñ virmeñ aña bir dem amân
Muştafâ n'oldı kanı n'eyledüñ â pâdişehüm

IV

- 1 Sen Selîm oğlu olup aşl ile 'Osmân olasın
Yedi iklîme bu gün 'ilmüñ ile hân olasın
- 2 Hâtem-i emrüñ ile halka Süleymân olasın
Her işi fehm idici 'âkil ü 'irfân olasın
- 3 Nûh-ves biñ yıl olursañ daği bir ân olasın
Dest-i hasretle çeküp çâk-i giribân olasın

II/3 ki : ni, Ş. Turan

II/5 hazerüñ : haberüñ, H. Nezihi

III/1 ne için : yine çün, Ş. Turan

III/4 zamân : cihân, Ş. Turan

III/5 aña : aman, H. Nezihi

IV/3 olursañ : olursa, H. Nezihi

- 4 Gide bü tâc u kabâ bir ten-i 'uryân olasin
Hây hây itdüğüne sonra peşimân olasin
- 5 Acıyup oğluña çağ derd ile giryân olasin
Muştafâ n'oldı kanı n'eyledün â pâdişehüm

V

- 1 Ey şeh-i kân-ı kerem sende 'adâlet bu mıdur
Şeh-i 'âlem olasin sende 'inâyet bu mıdur
- 2 Pâdişehler ki ezel itdügi 'âdet bu mıdur
Ehl-i tedbîr olana fehm ü kiyâset bu mıdur
- 3 Sen Muhibbî olasin sende maḥabbet bu mıdur
Muştafâ gibi ciğer-güşeñe şefkat bu mıdur
- 4 Âl ile kıyduñ aña kanı ḥaḳıkat bu mıdur
Ḳavl-i düşman saña kâr itdi meveddet bu mıdur
- 5 Yok yere kan idesin ya'nî ḥılâfet bu mıdur
Muştafâ n'oldı kanı n'eyledün â pâdişehüm

VI

- 1 Yine ol servi añup ağladı bu çim ü çemen
Yine bu fûrkat ile açmadı ol gonca dehen
- 2 Gülşenüñ bağrını deldi yine ḥasretle diken
Lâlenüñ içi kızıl kan ile pür oldı hemen
- 3 Bağrını urmağ için ḥançeri çekdi süsen
Ḳara geydi başına tutdı benefşe şiven
- 4 Yoldı sünbül saçını boynına geçdükçe resen
Ḳara toprağ ile yeksân nic'olur sîm beden
- 5 Rûz-ı maḥşerde bula kim ise bu kanı iden
Muştafâ n'oldı kanı n'eyledün â pâdişehüm

VII

- 1 Gün gibi zâhir idi zerre günâhı yoğ idi
İşigünden daği bir özge penâhı yoğ idi
- 2 Saña ol toğrı idi egri nigâhı yoğ idi
Hâk aña şâhid idi gayrı güvâhı yoğ idi
- 3 Bende idi saña ol bir daği şâhı yoğ idi
Hâk bilür gayrı yire varmağa râhı yoğ idi
- 4 Ceng ider geldi diseñ iki sipâhı yoğ idi
Hâçer urduñ da anuñ cismine âhı yoğ idi
- 5 Yoğ idi cürmi bu Sâmi dir İlâhî yoğ idi
Muştafâ n'oldı kanı n'eyledüñ â pâdişehüm

MERŞİYE-İ FÜNÛNİ BERÂY-I MERHÛM SULTÂN
MUŞTAFÂ TABE ŞERÂHU

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

I

- 1 Ey Felek ya'nî cihânda sen de bir san eyledün
Ka'betu'llâh-ı şerîfi şanki vîrân eyledün
- 2 Ol şeh-i bâlâ-nişîne zulm ü bühtân eyledün
Pâye-i şehlik tarîkân evvel ihsân eyledün
- 3 Şoñra döndün cevri eliyle kabz-ı dâmân eyledün
Yire çaldun sâye-ves hâk ile yeksân eyledün
- 4 Ol kad-i bâlâ-bülendi şimdi pinhân eyledün
Devleti şem'in söyündürdün şebistân eyledün
- 5 Âteş-i hicrâna gir yan diyü giryân eyledün
Ol 'adûlar derdine ya'nî ki dermân eyledün
- 6 Âl-i 'Osmân oğlını âl ile bî-cân eyledün
N'eyledün ey çarh-ı zâlim n'eyledün kan eyledün
- 7 Yanuña kalursa kalsun aña itdüğün cefâ
Ey felek kanı ol ala gözli Sultân Muştafâ

II

- 1 Bâğ-ı firdevs içre ol şeh gül gibi handân iken
Ârzû-yı şehlik ile dem-be-dem şâdân iken
- 2 Hem-nişîni gice gündüz hûrî vü gilmân iken
Salânat bâğında ol şeh dâver-i devrân iken
- 3 Ol sarây-ı pür sürûrî her zamân divân iken
Mîr-i divân emri ile zâr u ser-gerdân iken

* Nuruosmaniye Ktb. N. 4962, yk. 173a

- 4 Begler ağalar derinde hâk ile yeksân iken
Cümle maḥlûkât-ı 'âlem emrine fermân iken
- 5 Nâmı ahkâm evvelinde nâme-i 'unyân iken
Bir suhendân-ı cihân u zübde-i 'irfân iken
- 6 Bir dilâver şâh iken bir gonca-i ḥandân iken
.....*
- 7 Ḥavfi ile surḥ-ser geh mest ü geh ḥayrân iken
Şâh Ṭahmâsa kara tağlar gibi düşmân iken
- 8 Nice kıyduñ aña ey mekkâre-i bezm-i fenâ
Dimedüñ mi yıkılır 'âlem gidicek Muştafâ

III

- 1 Bir kemend-i âl ile o şeh şikâr olmuş durur
İşbu yüzden bu zen-i mekkâra kâr olmuş durur
- 2 Yüri ey câdû-yı dehr âl âşikâr olmuş durur
Şerbet-i sükker didüğüñ zehr-i mâr olmuş durur
- 3 Râh-ı 'ışka gerçi ol server nişâr olmuş durur
Mâderinüñ lik âhı pür-şirâr olmuş durur
- 4 Gözlerinden kanlu yaşlar cüybâr olmuş durur
Ol budâğı şiveniyle cân-nizâr olmuş durur
- 5 Dest-i cevriñden o mazlûm zâr zâr olmuş durur
Niçe biñ 'asker bu yolda şermsâr olmuş durur
- 6 Tuğlar saçın çözüp her târı mâr olmuş durur
Ol sebebden 'aqlumuz hep târmâr olmuş durur
- 7 Dôstlar şanmañ ki dehri pâydâr olmuş durur
Şüretâ gerçi ki dünyâ saña yâr olmuş durur
- 8 Gâfil olmañ gûşuma hâtifden irdi bu nidâ
Didi yetmez mi işâret size Sultân Muştafâ

IV

- 1 Çün sarâyından o şeh çıktı kad-i bâlâ ile
Gonca-i ḥandânlar ile gihre-i zibâ ile

* Burada bir mısra eksiktir.

- 2 Esb-i nâzına süvâr oldu niçe lâlâ ile
Niçe biñ 'askerler ile ya'nî bir deryâ ile
- 3 Sancağ-ı şâhî çekildi zîver-i zîbâ ile
Eyledi 'azm-i Karaman bir 'aceb alay ile
- 4 Hâşılı irdi Karamana rev-i a'dâ ile
Dest-bûs itdi vezîrân geldiler alay ile
- 5 Ba'dehu ol şeh yerinden tırdı istignâ ile
Ol otağ-ı şâha irdi zînet-i zîbâ ile
- 6 Şâdıkâne atasına girdi bu sevdâ ile
Kapusında pâsbânı olmayan bed-râ ile
- 7 Tıtuşup anuñla düşdi çenge hûy u hây ile
Ey dirigâ göçdi ol şeh âh u vâveylâ ile
- 8 Kimdür ol mazlûm-ı merhûm kim durur dirseñ baña
Hazret-i Sultân Süleymân oğlu Sultân Muştafâ

V

- 1 Ey Süleymân-ı zamân [u] tâcdârânuñ neri
Vey şehensâh-ı cihân [u] kişverânun ser-beri
- 2 Kandasın kanda eyâ iqlîm-i Rûmuñ serveri
Re'y-i a'dâ ile hâk oldu nihâlünün beri
- 3 Pâdişâhum gör e ol zıll-ı Hudâ-yı enveri
Armağân iltûp önünde kodı ol cân u seri
- 4 Lu'b-ı şirrîr ile olduñ ol budaguñdan berî
Şâh-ı 'âdilsin koma yanuñda ol ehl-i şeri
- 5 Kimse ma'kûl görmedi 'âlemde şâhâ bu işi
Gide ol sultân-ı 'âlem kâla ol ebter diri
- 6 Dostlar görmez misiz 'âlemde bu 'ibretleri
Âl-i 'Osmân oğluna kaşd eyledi bir nökeri
- 7 Gitdi şimden girü yârâ işbu dehrün zîveri
Ya İlâhî ol şehün bâğ-ı cinân olsun yeri
- 8 Bu F'ünününün du'âsı bu durur yâ Rab saña
Ola gönlümden geçen gibi 'adû-yı Muştafâ

V/5 ilk mısraın sonunda kâfiye yokdur. «bu işi» yerine «bunları» veyâ «buları» kelimesi gelirse mânâ bozulmadan kâfiye düzelir.

4*

MERSİYE-İ RAHMİ ÇELEBİ
BERÂY-I MERHÛM SULTÂN MUŞTAFÂ TÂBE ŞERAHU

Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün

I.

- 1 Ey dil bu ittişâl nedür mâsivâ ile
Kaţ'-ı ta'alluk it yûri mikrâz-ı lâ ile
- 2 'Ankâ-yı Kâf-ı kudret olanlar zebûn iken
Kim başa vara heft ser-i ejdehâ ile
- 3 Dâyim kazâ vücûdumuzu hâr [u] has mişâl
İltür 'adem diyârına seyl-i fenâ ile
- 4 Rûhuñ beden ki 'âriyetî bir libâsıdur
'Âkil gurûr ider mi bu köhne kabâ ile
- 5 Şeb kara geydi çözdü saçın ebr-i tîre-reng
Şemle şarındı şems-i cihân gökde ay ile
- 6 Âhum menâr-ı çarha çıkup eyledi nidâ
Kaldurmağa cenâze-i şâhı şalâ ile
- 7 Ol Mehdî-i zemâne varup Yâr-ı Gâr olup
Gitdi cinâna zümre-i Âl-i 'Abâ ile
- 8 Oldı şehîd Hazret-i Sultân Muştafâ
Yâr oldı aña şâh-ı şehidân-ı Kerbelâ

* Nuruosmâniye Ktb. N. 4962, yk. 175b; Topkapı Sarayı Müzesi Ktb. N. R. 1207, yk. 31a

II

- 1 Cellâd-ı dehr kâtil-i halk-ı cihân imiş
Hûn-ı şafaqla dâmeni toptolu kan imiş
- 2 Mirrîh-vâr hançer-i zerrîn ile hilâl
Bir baş kesici kan dökici cân-sitân imiş
- 3 'İbretle kıl nazar ki kamu halk-ı kâyinât
Derbend içinde gice kalan kârbân imiş
- 4 Şâd olma vaşla âhiri hicrân imiş anuñ
Evvel bahârûñ âhiri âhir hazân imiş
- 5 Bir nokta ile zillet imiş devlet-i cihân
Sultanlıguñ nihâyeti 'âlemde ân imiş
- 6 Bu dehr-i dîn didükleri mekkâre pür-füsûn
Bir zulmi çok mürüvveti yok bî-emân imiş
- 7 'İşret-fezâ-yı gülşeninüñ şûretâ cihân
Ma'nide hâr ile tolu bir gülsitân imiş
- 8 Olmasa şâdlık n'ola ger gam zamânıdur
Gök geyse âsumân n'ola mâtem zamânıdur

III

- 1 Fânî olup zemânede bu hayl u bu haşem
İrdi bakâya ol Şeh-i bî-ıabl [u] bî-alem
- 2 Şeb tîğ-i âfitâb ile gîsûsın itdi kaş
Mâhuñ ihâta itdi cemâlin gamâm-ı gam
- 3 Bu kaşra kaşra sübha-i mercân durur yaşum
Giçürmege mezârinuñ üstinde dem-be-dem

- 4 Tâbûtı üzre düşse n'ola dūd-i âhlar
Olur siyâh Ka'benüñ örtüsi lâcerem
- 5 'İbret-nümâ-yı âyine-i mihr-i hâverî
Göstermedi anuñ gibi bir zât-ı muhterem
- 6 Şîr-i ecel kemîn-i kazâdan çıkup hemân
Ser-pençesiyle kıldı vücûdın o dem 'adem
- 7 Tâvûs-ı bûstân-ı risâletle yâr olup
Mirâkât-i himmeti kodı 'arş üstine kadem
- 8 Gencîne-i sa'âdet iken cismi cân ile
Hatm itdilerse n'ola anı rîsmân ile

IV

- 1 Yâd eyleyince 'işretini acıdı şarâb
Gözden çıkınca ağladı kan dîde-i habâb
- 2 Zerrîn tabaqla gün gibi işâr iderdi sîm
Meh sâgarını tolu içerken ol âfitâb
- 3 İfgâr kıldı cismini nây eyleyüp enîn
Yoldı saçını nâle kılup çeng ile rebâb
- 4 Ser-tâ-kadem olursa n'ola ger kebûd-pûş
Gökden götürdi kendüyi atdı o dem şehâb
- 5 Zîkr eyleyüp anuñ cereyân-ı kelâmını
Dögdi başını taşlara çok nâle kıldı âb
- 6 Zencîr-i zer aşarsa n'ola tîkına güneş
Kandîl oldu türbesi üstinde mâhtâb
- 7 Ol âfitâbı koynına koydukda zîr-i hâk
Kerrûbiyân didi ki *yâ leytenî türâb*
- 8 Kând-i lebinde gerd-i fenâdan bulup eşer
İp tağdı gerdenine boğuldu o dem şeker

V

- 1 Yâ Rab cinânda ol şehi 'âlî-makâm kıl
Kâşânesini ravza-i Dârü'sselâm kıl
- 2 Havrâyı aña cümle qaravaş eyleyüp
Gilmân-ı bâğ-ı cenneti aña gulâm kıl
- 3 Seyr eyledükçe gülşen-i 'adni Burâk ile
Ser-keşlik itse vahşî gibi aña râm kıl
- 4 Gilmân-ı 'adn ile idicek 'ayş u 'işreti
Bu bezm içinde mihr ü mehi iki câm kıl
- 5 Kim kıldı ise hazret-i şehden anı cüdâ
Yâ Rabbi anı iki cihânda cüzâm kıl
- 6 Ol yirde yatduğunca anuñ şâh-zâdesin
Evreng-i salţanatda ebed müstedâm kıl
- 7 El götürüp şenâsına şâhuñ çınâr-vâr
Raĥmî du'â-yı devletini ihtitâm kıl
- 8 Bâd-ı fenâ ĥam itmeye ol serv dalını
Ser-sebz ü ĥurrem eyleye kıddi nihâlini

5 *

MERSİYE-İ MERHÛM SULTÂN MUŞTAFÂ

Fe'ilâtüm Mefâ'ilün Fe'ilün

I

- 1 Yâ İlâhî ne tırfa hâl oldu
Ne katı mûcib-i melâl oldu
- 2 Bedr iken ol meh-i hüceste-ıhşâl
Ne zevâl irdi kim hilâl oldu
- 3 İşiginde sa'âdet üzre iken
O sa'âdet bize hayâl oldu
- 4 Oldı çün kim revân rûh-ı revân
Bize dirlik daği harâm** oldu
- 5 Bağrumuz kana döndi hasretle
Görünüz kim bize ne âl oldu
- 6 Üstühâna irişdi gam bıçağı
Hep ahibbâsı bî-mecâl oldu
- 7 Bu muşibet çü geldi başumuza
Şevk u şâdî bize vebâl oldu
- 8 Gam yiyüp rûz u şebde kan içelim
Ki bize Hağdan ol nevâl oldu
- 9 Çâre ne rûz u şeb figân idelüm
Bağrumuz hasret ile kan idelüm

* Dr. İsmail Erünsal'ın husûsî kütübhanesindeki bir yazmanın, Âhî'nin *Hüsn ü Dil*'inin sonundadır. Orada Rahmî'nin mersiyesi baş tarafı eksik olarak bulunmaktadır. Eser H. 962'de istinsâh olunmuştur.

** [4]. İkinci mısıradaki «harâm» kelimesi kâfiyeyi bozuyor.

II

- 1 Rûz u şeb ey gönül fiğân eyle
Râzuñı halka dâstân eyle
- 2 Demidür ağla ey gözüm ağla
Ebr-veş yaşuñı revân eyle
- 3 Dutuş ey sîne küllî hasret ile
Sûzuñı gün gibi 'ayân eyle
- 4 Ey ciger tîr-i hecr ile delinüp
Bağruñı hasret ile kan eyle
- 5 İtdi kanın revân o şâh-ı güzîn
Ey gönül sen de terk-i cân eyle
- 6 Oğ gibi çıktı çünkü elden o şâh
Kâmetüñ guşşadan kemân eyle
- 7 Düşdi nâgâh o genc-i bî-himmet
Sen de bir künc var mekân eyle
- 8 Menzilin tîr-i âhuñuñ yeridür
Şah-ı şahrâ-yı âsümân eyle
- 9 Çünkü terk eyledi cihânı o şâh
Sen de terk-i cihâniyân eyle
- 10 Hasretâ hasretâ dirîğ dirîğ
Kıpladı âfitâb-ı devleti mîğ

[8] «Menzilin» : metinde «Menzilüñ» .

III

- 1 Ey felek bî-amân imişsin sen
Kâtı nâ-mihribân imişsin sen
- 2 Zûlm ile 'âlemi harâb itdüñ
Nice zûlm ıssı hân imişsin sen
- 3 Göz göre nice kıyduñ ol şâha
Zâlim-i bî-amân imişsin sen
- 4 Bizi ol yahşî begden ayırduñ
Nice yavuz yaman imişsin sen
- 5 Yedi kat tâsdan geçer zehrûñ
Ejder-i cân-sitân imişsin sen
- 6 Evvelâ luğf sonra kahr itdüñ
Nice kavli yalan imişsin sen
- 7 Kâmetüñ gerçi kim kemân olmış
Tîr-i âha nişân imişsin sen
- 8 Niçe 'anqâları uçurmuşsin
Köhne bir âşiyân imişsin sen
- 9 Dâd u feryâd elünden ey eflâk
Yirini eyledüñ o şâhuñ hâk

[3] «nice» : metinde «niçe»

[4] «Nice» : metinde «Niçe»

[6] «Nice» : metinde «Niçe»

[9] «o» : metinde «ol»

IV

- 1 Aña yâ Rab cinân durağ olsun
Meskeni gülsitân u bâğ olsun
- 2 'Arşa-i tâbdâr-ı maşerde
Sâye-i 'arş aña otağ olsun
- 3 Meclisinde şarâb-ı Kevşerden
Dest-i havrâda bir ayağ olsun
- 4 Kâbri târik olmasun bir dem
Pertev-i nûr-ı Hâk çerâğ olsun
- 5 Ola cennetde ol Burâka süvâr
Önce gilmân kamu yayağ olsun
- 6 Aña tağ üsti bâğ olup her dem
Hâsreti bağrımıza dâğ olsun
- 7 Yerde yatduqça ol vücûd-ı şerîf
Pâdişâh-ı zemâne şağ olsun
- 8 Şecer-i 'ömri pâydâr oluban
'Avn-i Hâk dâyimâ tayağ olsun
- 9 Şaklasun hep budakların Mevlâ
Cümle pür-berg ü pür-budağ olsun
- 10 Fazlyâ şıdk ile diyen âmîn
Dilegüm bu belâdan ola emîn

[6] «dâğ» : metinde «tağ»

6*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

I

- 1 Hâsıl-ı 'ömrün iken ol hâna çün kılduñ cefâ
Da'vet itdi hân peder diyü umup geldi şafâ
- 2 Bir iş itdün aña kim söylendi tâ Kâfdan Kâfa
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sultân Muştafâ

II

- 1 Anı bu halk-ı cihân severdi dil ü cân ile
Kamusın kul kılmış idi luft ile ihsân ile
- 2 Hüsn ile hem-tâ idi ol Yûsuf-ı Ken'ân ile
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sultân Muştafâ

III

- 1 Cümle 'âlem reşk iderken merdüm-i âzâdeñe
Zehr-i kâtil kıtasın kendü elünle bâdeñe
- 2 Nice kıyduñ şâh-ı 'âlem ol güzel şehzâdeñe
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sultân Muştafâ

IV

- 1 Hâk Ta'âlâ Hazreti kaynatmadı mı kanuñı
Kend'elünle alasin cism ü bedenden cânuñı
- 2 Kayd u bend idüp bogasın ol güzel mihmânuñı
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sultân Muştafâ

* Bu ve bundan sonraki mersiye için 10 numaralı dipnotuna bk.

V

- 1 Yağdı 'âlem bağrını derd ile anuñ fırkati
Yandılar dutuşdılar mâtem dutunup gey katı
- 2 Yok mıdı ey şâh-ı 'âlem sende ata şefkati
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sulţân Muştafâ

VI

- 1 Âl ile anı getirüp hışm ile kıldıñ şehid
Aña kısmet eylemiş Rabbüm maķâm-ı müctehid
- 2 Gicesi Kıadr oldu anuñ gündüzi 'id-i sa'id
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sulţân Muştafâ

VII

- 1 Kıaddümi katl' eylesen şâhâ eger Manşûr gibi
Ol baña mi'râc olur Mûsî-i 'Amr-i Tûr gibi
- 2 Yazıla aķan ķanum yire *ene'l-hak hû* gibi
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sulţân Muştafâ

VIII

- 1 Muştafâyı Muştafâ ile görürsen n'idesin
Yüzüne bakmaz ise sen kime feryâd idesin
- 2 Bir gün ola dünyeden sen daħi hasret gidesin
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sulţân Muştafâ

IX

- 1 Bu Nisâyî derdmend feryâd idüp ķan ağladı
Derd-i hasretten anuñ cismindeki cân ağladı
- 2 Yidi kat gökde melekler yerde insân ağladı
Ey şeh-i bî-şefka n'itdi saña Sulţân Muştafâ

7*

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

I

- 1 Zûlm idüp ol nevcuvâna eyledün cevri fezâ
Boynına dağdun kemendi cânına kılduñ ezâ
- 2 Şefkat imândur bilürken kılmaduñ havf-i Hudâ
Merhametsüz şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muştafâ

II

- 1 Bir Urus câdûsınuñ sözün kulağıña koyup
Mekr ü âle aldanuban ol 'acûzeğe uyup
- 2 Bâğ-ı 'ömrüñ hâşılı ol serv-i âzâda kıyup
Bî-terahhum şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muştafâ

III

- 1 Şâh-ı 'âlemsin velî halk tutdı senden nefreti
Kimsenüñ kalmadı hergiz saña meyl-i şefkati
- 2 Bâ'ış olan müftiye de irmesün Hâk rahmeti
Merhametsüz şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muştafâ

IV

- 1 Nev-cuvân iken işüni 'adl ile dâd eyledün
Hâl ü hâlince kamunuñ hâtırın şâd eyledün
- 2 Pîrlikde şimdi n'içün zûlm ü bidâd eyledün
Bî-terahhum şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muştafâ

* Önceki şiirin dipnotuna bk.

V

- 1 Bî-güneh kan itmege pes nicesi gördün şavâb
Bunu mı zann eyledün kim şâha olmaya hisâb
- 2 Ne yüz ile Hâzret-i Hâkka virisersin cevâb
Merhametsüz şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muşafâ

VI

- 1 Kimseye bâkî degüldür bu fenâ bilmez misin
Öldürüben nev-cuvân oğluñı sen ölmez misin
- 2 Mülk idindün dünyeyi âhir fenâ olmaz mısın
Bî-terahhum şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muşafâ

VII

- 1 Dest-giri Hâk Resûli gibi ulu şâh ola
Ol Resûlu'llâh katında maqbûl-i dergâh ola
- 2 Yok mı havfün tamu yolu saña toğrı râh ola
Merhametsüz şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muşafâ

VIII

- 1 Töhma ü isnâd ile yıkıldı taht u hânesi
Maşlûm u ma'sûm iken n'itdi ya ol dür dânesi
- 2 Hâzret-i Ya'kûb-veş yandı firâka anası
Bî-terahhum şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muşafâ

IX

- 1 Şabr-ı Eyyûb ile katlandı firâka ol hatun
Bu fenâ dârı içinde çekdi tamu miñnetin
- 2 Anı yakup yanduran görsün zebânî heybetin
Merhametsüz şâh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muşafâ

X

- 1 Bu Nisâyî derdmend feryâd idüp an aqladı
Derd-i asretten anuñ cismindeki cân aqladı
- 2 Yidi at gökde melekler yerde insân aqladı
Bî-terahum âh-ı 'âlem n'itdi Sultân Muştafâ

8*

MERSİYE-İ MU'ASŞER EZ-ÂN-I MÜDÂMÎ

Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün

I

- 1 Gördi bildi 'âlem-i fânide yok aşlâ bakâ
Cân gözini açmadı andan yaña tâ kim bakâ
- 2 Tıydu pür-ıhavf ü haşardur ser-be-ser râh-ı Hudâ
Salânat şadrına kılmadı anuñgün ittikâ
- 3 Gûşına irdi nidâ-yı da'vet-i Rabbü's-semâ
Da'veti kıldı icâbet kıldı mâfâtı kazâ
- 4 İmtişâl eylerdi Hâkkuñ emrine şubh u mesâ
Kıldı Hâk *اولوالرحمی* mümkün oldukça edâ
- 5 Eyledi şâha itâ'at kıldı baş u cân fedâ
Şâh-ı iklîm-i şehâdet ya'nî Sultân Muştafâ

II

- 1 Hey ne rûz-ı mâtem-i pür-gam idi yâ Rab o dem
Çıkmış idi göklere feryâd u efgân-ı nedem
- 2 Kulları fûrkatde kaldı gitdi o şâh-ı kerem
Bunda kaldı cümle-i hayl u haşem tabl u 'alem
- 3 Sâbıkâ bu mâcerâyı yazmasa levhe kalem
Gey perîşân olmaz idi kalbi mânend-i raqam
- 4 Her ne deñlü kıldılarsa çekdi ol cevr ü sitem
Varlıgın terk idüp oldı mâlik-i mülk-i 'adem
- 5 Eyledi şâha itâ'at kıldı baş u cân fedâ
Şâh-ı iklîm-i şehâdet ya'nî Sultân Muştafâ

* Fâtih Millet Kütübhanesi Ali Emiri Ef. Manzûm N. 554, yk. 83a
[I/4] İkinci mısradaki eski harflerle yazılı kısmı okuyamadım, fakat olduğu gibi naklettim.

III

- 1 Kaddi a'lâ hüsni zîbâ bir güzel maḥbûb idi
Cân gibi mergûb idi cânân gibi maḥlûb idi
- 2 Gün gibi maḥbûb idi hem gonca-veş maḥcûb idi
Pehlevân-ı 'âlem olanlar ana maḡlûb idi
- 3 Hâzret-i Yûsuf gibi hüsni ile ra'nâ hûb idi
Kulları Ken'ân-ı fûrkat içre şan Ya'kûb idi
- 4 Fi'l-meşel derd ü belâlar çekmede Eyyûb idi
Bu kara yazular alnında anuñ mektûb idi
- 5 Eyledi şâha itâ'at kıldı baş u cân fedâ
Şâh-ı iklîm-i şehâdet ya'nî Sulţân Muşafâ

IV

- 1 Dönmez ise yiridür şimden girü çarḫ-ı felek
Toğmasun şems ü kamer n'eyler çeküp bunca emek
- 2 Baḫr-i eşk içre yüzüp kan ağlasun her bir semek
Mâlik-i mülk-i melek oldu o kaldı mâmelek
- 3 Gün gibi tolandı çünkim ara yirden ol melek
Dûd-ı âh-ı 'âşıkân oldu semâvâta direk
- 4 Çünki taḫdîründür iş 'âlemde ne itmek gerek
Her kişiye lâzım oldu emr Allâhuñ demek
- 5 Eyledi şâha itâ'at kıldı baş u cân fedâ
Şâh-ı iklîm-i şehâdet ya'nî Sulţân Muşafâ

9*

MU'ASŞER-İ MUŞTAFÂ TÂBE ŞERÂHU

Fâ'ilâtüm Fâ'ilâtüm Fâ'ilâtüm Fâ'ilün

I

- 1 Çünkü alur uşbu tâc u tahtı devr-i rûzgâr
Terk idüp bu raht u bahtı bir nemed kıl ihtiyâr
- 2 Besleme ol cismi kim anı yiyiser mûr u mâr
Gırre olma devr-i dûna gün degüldür ber-ķarâr
- 3 Niçe âdem kanile boyandı uşbu lâlezâr
Niçe biñ hasretlü yatur niçe biñ biñ gül-'izâr
- 4 Toludur feryâd u zâr ile hele dâr u diyâr
'Âķıbet bildüñ bunı kim şaña kıalmaz pâydâr
- 5 Cehd kıl senden ki dünyâda kıala bir yâdigâr
Baña dirseñ devr elinden oldu 'aķlum târ u mâr

II

- 1 Vaķt-i şubh oldu yine 'azm-i gülistân eyledük
Derd ü ğam kıalmaklıĝa ya'nı ki dermân eyledük
- 2 Lâleye kılduk nażar baĝrumuzu kıan eyledük
Âh kılduk cümle taĝ u taşı nâlân eyledük
- 3 Kûh-ı miñnet çekmede Ferhâdı yalan eyledük
Âhirin bildük fenâ terk-i dil ü cân eyledük
- 4 Nâm u nengi biz bu gün topraĝa yeksân eyledük
Niçe gün yüzlüleri hâk içre pinhân eyledük
- 5 Ey gönül dut kim seni bu çarħa sulţân eyledük
Niçe sulţânlar yatur topraĝ içinde hâr u zâr

* Fâtih Millet Kütübhanesi, Ali Emiri Ef. Manzûm, N. 554, yk. 88b. Ayrıca Koyunoĝlu Kütübhanesi'nde iki ayrı mecmûa içinde birer nüshasını daha görmüştüm. O nüshalarla karşılaştırarak bu manzûmeyi tesbit etdim.

III

- 1 Bir nazar kıl lâleye kim bağı hûn olmuş durur
Serv şalar başını şan kim cünûn olmuş durur
- 2 Niçe serkeşler bu devr içre zebûn olmuş durur
Cevr ü miñnet derd ü gam çarha fünûn olmuş durur
- 3 Gözyaşından yer yüzi hep lâlegûn olmuş durur
Bir degirmendür felek 'ömr aña un olmuş durur
- 4 Gâfil olmañ döstlar gerdûn dîn olmuş durur
Virdüğün dünyâ alur şan kim oyun olmuş durur
- 5 Bir kanaradur bu 'âlem il koyun olmuş durur
'Ârif iseñ her gice bir tekyede kılma karar

IV

- 1 Gel hazân vaqti irişdi bâğı eyle câ bu gün
Gör ne reng itdi yine bu günbed-i hađrâ bu gün
- 2 Bir libâs-ı turfa geymişdür yine şahrâ bu gün
Kıbkızıl kızardı hayretden gül-i hamrâ bu gün
- 3 Âl ider gül âline aldanmagil yârâ bu gün
Kime kılmişdur vefâ bu kej-revî dünyâ bu gün
- 4 Kanda vardı kamı yâ İskender ü Dârâ bu gün
Toprağa düşmiş yatur niçe semen-sîmâ bu gün
- 5 Bir dem içre yaqdı dünyâyı bu ejderhâ bu gün
Sen yatarsın hâb-ı gafletde ne oldı âşikâr

V

- 1 Bir zamân itdi bahâruñ şöhetini 'âşikân
Başladı eşcârı tağyîr itmege bâd-ı hazân
- 2 Serv büküldi vü gül şoldı döküldi ergavân
Nicesi gam çekmeyem yâ nice olam şâdmân
- 3 Düzdüğünü çün bilürsin bozisar âhir zamân
Hüsne gurre olmagil kim bir aqar şudur hemân
- 4 Gizlü nesne yok cihânda cümlesi günden 'ayân
Bunda ne Dağhâk ü Cem kaldı ne höd Nûşirrevân
- 5 Görmedüñ mi nice yatur Bursada 'Oşmâniyân
Mâziye kılma nazar kim geçdi biñ biñ tâcdâr

VI

- 1 Çünkü eşcârûñ kabâsın kapdı peyk-i bî-direng
Kırdı ezhârûñ çerisin itmedin bir lahza ceng
- 2 Yine mâtem hil'atin geydi bu arz-ı lâle-reng
Mûşa dönmişdür ecel dâmında niçe bin peleng
- 3 Niçe altun tâc urınan başlarûñ yaşadığı seng
Sen dürişürsin benüm olsun diyü Türk ü Fireng
- 4 Hey ne gâfilsin ki gelmez yâduña tâbût-ı teng
Kalmışam hayrân u vâlih yimedim afyôn u beng
- 5 Bil ki saña aşşî itmez Muştafâ bu nâm u neng
Râh-ı 'ışk içinde cehd it cümlesin kılğıl nişâr

EK

Makâlenin ikinci tashîhini tamamladığımda, Gülşenî tarikatının kurucusu Şeyh İbrâhîm-i Gülşenî'nin oğlu ve halifesi Hayâlî mahlâslı Şeyh Ahmed Efendi'nin (Şakayık Zeyli'ne göre vefâtı H. 977/ M. 1569-70) Süleymâniye Kütübhânesi'nde Yozgat yazmaları arasında bulunan dîvânını (Nu. 427) tedkîk ederken bir Şehzâde Mustafa mersiyesine daha tesâdüf etdim. Dîvan, Hayâlî'nin müridlerinden Mahmûd (veyâ Mehmed) adlı bir dîvan kâtibi tarafından H. 970 yılında istinsâh edilmiştir. Görüleceği gibi, mersiye Şehzâde'nin ağzından yazılmıştır. Mahlâs mısırâı yoktur. Başlıkta «Mersiye-i» ibâresi bulunup, kimin için olduğu da belirtilmemiştir. Mersiye yk. 12' den başlamaktadır. Hayâlî'nin, babasının doğum yeri olan Âzerbaycan'ın şîvesini muhâfaza ettiğini göstermesi bakımından da kıymetli bir vesîkadır.

I

- 1 Gerçi taqdîr eylemiş evvelde Sübhânüm menüm
Yoğ yire döke felek kara yire kanum menüm
- 2 Hâk bilür kim yoğ idi bir zerre 'işyânüm menüm
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sultânüm menüm

II

- 1 Durmaz oldı şevket ü haşmetle dîvânüm menüm
Şağ ü şola kurlan çetr ile seyrânüm menüm
- 2 Âh kim yıhdı felek kaşr ile eyvânüm menüm
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sultânüm menüm

III

- 1 Mihr ü meh-veş kullarum zerrîn kemer üsküf ile
Şağ u şolda şaf tutup el kavşurup üslûb ile
- 2 Güyîyâ göz degdü kim dağıldı bir âşûb ile
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sultânüm menüm

(III/1) Bu mısırâdaki «üsküf» kelimesi aşağıdaki «üslûb» ve «âşûb» kelimeleriyle kâfiyeli düşmüyor. Acaba Hayâlî bunu «üsküb» diye mi telaffuz ediyordu?

IV

- 1 Hûrî vü rıdvân mişâli tonanan kullar hanı
Zîb ü zîbâ ile düzenmiş olan begler hanı
- 2 Cennetü'l-Me'vâya nisbet döşenen evler hanı
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

V

- 1 Çünkü taqdîr eylemişdi. baña Kassâm-ı Ezel
Çekdi getürdi buraya pâyuma düşdi ecel
- 2 Bî-günâh idüm degüldi baña bu ölmek maħal
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

VI

- 1 İster idüm Rüstem-i Destân kimi a'dâ ile
Kükreyüp arslan kimi ceng eyleyüp hey hây ile
- 2 Kan ile doldurayım vâdileri şahrâ ile
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

VII

- 1 İsteyüp meydâna girem haykırup mânend-i şîr
Hakk idüp a'dâ demârın komayam şâh u emîr
- 2 Kim bilürdi aînsuzın böyle olam hôr u haķîr
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

VIII

- 1 Oğluñ idüm gey 'azîz idüm katuñda muħterem
Hâzretüñde şâhbâz idüm celîl ü muħteşem
- 2 'Âķîbet oldum zelîl ü hâr u zâr u müttehem
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

IX

- 1 Reşk iderdi âsumân ehli menüm dîvânuma
Yüz sürerdi mihr ü meh şâm u seher eyvânuma
- 2 'Âķîbet bir kâr ile dâğ urdı devrân cânuma
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

X

- 1 Doğrı idüm âsitânuında elif kimi 'ayân
Egridür dinse baña inanma ey şâh-ı cihân
- 2 Ğadr kıldı dehr (baña) virmedi bir dem emân
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

XI

- 1 İstegüm bu idi Hâkdan dâyimâ her şubh u şâm
Uğuruında düşmenüñle çalışup olam müdâm
- 2 Hayf oldu baña şimdi yoñ yire ölmek tamâm
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

XII

- 1 Dir idüm a'dâ olursa halk-ı 'âlem ser-be-ser
Ğam degül Sulţân Süleymân kimi vardur çün peder
- 2 Bilmedüm düşmen söziyle yoñ yire baña kıyar
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

XIII

- 1 Ğardür dehr içre dâyim rûzgâruñ 'âdeti
Evveli dev âhiri letdür cihânuñ devleti
- 2 Benden alsunlar ser-â-ser 'âlem ehli 'ibreti
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

XIV

- 1 Nice kıyduñ ben kuluña gözgör' ey şâh-ı cihân
Hâlümü 'arz itmege virdürmedüñ bir dem amân
- 2 Ber-güzide Muştafâñ degül midüm ben bir zamân
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

XV

- 1 İstegüm budur cihânda dâyim ey sulţân saña
Emrüñe râm ola cümle gerdiş-i devrân saña
- 2 Yoluña yüz biñ menüm kimi ola kurbân saña
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânım menüm

XVI

- 1 İ'tibâr itme cihânuñ devlet ü dârâtına
Gırre olma mâl ü mülk ü şadvet ü âlâtına
- 2 'İbret al bundan nazâr eyle Hâkuñ âyâtına
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânüm menüm

XVII

- 1 Din idüñ kim Muştafâdur yirüme kâyim-makâm
Devletünde hõş geçerdi rûzgârı şubh u şâm
- 2 'Âkıbet bu kâhra bâ'ış n'oldı ey şâh-ı enâm
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânüm menüm

XVIII

- 1 Yir yüzün tutar dir idi baña halkuñ ekşeri
Âl-i 'Oşmân milkinüñ şâh(1) bu durur serveri
- 2 İhtiyâr itdüñ neden âhir baña kara yeri
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânüm menüm

XIX

- 1 Yirde yatduğınca sen 'âlemde olğıl pâydâr
Devletüne irmesün âsib-i dehr-i rûzgâr
- 2 Yoluña olsun fedâ menüm kimi kul şad hezâr
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânüm menüm

XX

- 1 İster idüm devletünde yir yüzün tutam velî
N'ideyim tahte's-şerâde tutam âhir menzili
- 2 Cennetü'l-Me'vâyı buldum cümleden çekdüm eli
N'eyleyem kıyduñ baña devletlü sulţânüm menüm

(XVI/1) «Sadvet» kelimesi metinde şu imlâ ile yazılmışdır : صدوت

(XVI/2) «'ibret» : metinde «hayret»

(XIX/1) İkinci mısradaki «dehr-i» kelimesinin «devr-i» olması mümkündür ve daha uygundur.